

Ivo Glavaš

Zabluda o petoj Dolabelinoj ploči iz Salone - natpis CIL 3, 3199 = 10157

Ivo Glavaš
HR, 22000 Šibenik
Ministarstvo kulture
Konzervatorski odjel u
Šibeniku
Stube J. Ćulinovića 1/3

U radu se raspravlja o fragmentiranom natpisu CIL 3, 3199 = 10157 koji je neopravdano povezan s četiri ploče nekad uzidane u zvonik splitske katedrale što govore o gradnji pet vojnih cesta od Salone u unutrašnjost provincije Dalmacije za vladavine cara Tiberija i njegova namjesnika u Dalmaciji Publija Kornelija Dolabele. Pogrešni podaci iz objave u CIL-u 3 nekritički su preuzeti i u CIL-u 17/4,2 i proglašeni tzv. petom salonitanskom pločom koja tobože govori o izgradnji cesta iz Salone u vrijeme cara Tiberija. Na natpisu CIL 3, 3199 = 10157 vidi se samo manji dio najvjerojatnije Tiberijeva carskog imenovanja pa se uopće ne može pretpostaviti na što se natpis odnosio, ali se svakako radi o velikoj javnoj gradnji.

Ključne riječi: Salona, Tiberije, Dolabeline ploče, ceste

UDK: 930.271

Pregledni članak
Primljeno: 27. svibnja 2016.

Na četiri ploče koje su bile uzidane u zvonik splitske katedrale nalaze se dva natpisa o gradnji pet cestovnih pravaca koji su iz Salone vodili u unutrašnjost rimske provincije Dalmacije.¹ Ceste su od 16. do 20. godine gradile VII. i XI. legija u vrijeme namjesnika Publija Kornelija Dolabele (*Publius Cornelius Dolabella*) koji je dužnost u provinciji Dalmaciji obavljao krajem Augustove i početkom Tiberijeve vladavine od 14. do 20. godine.² Prvi natpis govori o gradnji dviju cesta iz Salone: ceste *ad fines provinciae Illyrici* i ceste pod nazivom *Via Gabiniana*. Natpis se datira u 16./17. godinu u doba Tiberijeva drugog konzulata i 18. tribunske časti:

[Ti(berius) C]aesar divi Augusti f(i)lius / [Aug]ustus Imp(erator) pont(ificex) max(imus) / [trib(unicia)] potest(ate) XIX co(n)s(ul) II / [viam] a colonia Salonitan(a) / [ad f]in[es] provinciae Illyrici // [-----] / cuius vias millia passus sunt / CLXVII munit per vexillarios / leg(ionis) VII et XI / item viam Gabinianam / ab Salonis Andetrium aperuit / et munit per leg(ionem) VII.³ (sl. 1)

Drugi natpis govori o gradnji daljnjih triju cesta: ceste *ad Hedum castellum Daesitiatium*, ceste *ad Bathinum flumen* i ceste *ad imum montem Ditionum Ulcirum*. Natpis se datira u 19./20. godinu u doba Tiberijeva trećeg konzulata i 21. tribunske časti:

[Ti(berius) C]aesar d[i]vi Augusti f(i)lius / [A]ugustus imp(erator) pontif(ex) max(imus) / trib(unicia) potest(ate) XXI co(n)s(ul) III / viam a Salonis ad Hedum castel(lum) / Daesitiatium per mill[i]a pass[uum] / CLVI munit / et idem viam ad Bathinum flumen / quod dividit Breuc[os] Oseriatibus / a Salonis munit per mi[llia pas]suum / CLVIII / [et idem viam ---] / munit ad imum montem Ditionum / Ulcirum per millia passuum / a Salonis LXXVIII / P(ublio) Dolabella leg(ato) pro / pr(aetore).⁴

Natpisne ploče najvjerojatnije su nekada stajale kod tzv. *Porta Cesarea* u Saloni, odakle su cestovni pravci preko Kliških vrata vodili u unutrašnjost rimske provincije Dalmacije.⁵ Iako za ceste *ad Hedum castellum Daesitiatium*, *ad Bathinum flumen* i *ad imum montem Ditionum*

1 Prvi natpis: CIL 3, 3198a = 10156a + 3200. Drugi natpis: CIL 3, 3201 = 10159 + 3198b = 10156b. U CIL-u 17/4,2 restitucija tih natpisa nalazi se na stranicama 130-132.

2 A. Betz 1939, str. 27-29; A. Jagenteufel 1958, str. 11-17; J. Wilkes 1969, str. 452-455; I. Bojanovski 1974, str. 16-19. Pri vrhu prve natpisne ploče nalazi se uklesan rimski broj pet što bi moglo značiti da su prije te bile postavljene još četiri ploče koje su komemorirale Dolabelinu aktivnost u vrijeme cara Tiberija. Vidi o tome komentar kod: CIL 17/4,2, str. 131.

3 CIL 3, 3198a = 10156a + 3200; D. Kienast 2004, str. 78.

4 CIL 3, 3201 = 10159 + 3198b = 10156b; D. Kienast 2004, str. 78.

5 I. Bojanovski 1974, str. 54; I. Glavaš 2014, str. 159.

Slika 1

Prva ploča natpisa CIL 3, 3198a = 10156a + 3200 (snimio Tonći Seser)

Ulcirum nemamo podataka tko ih je gradio, nesumnjivo se radi o VII. i XI. legiji, u to vrijeme stacioniranim u stalnim logorima Tiluriju i Burnu u provinciji Dalmaciji.⁶

Natpise je godine 1666. u svom najvažnijem povijesnom djelu *De regno Dalmatiae et Croatiae* prvi objavio otac hrvatske historiografije Trogiraniin Ivan Lučić (*Iohannes Lucius*).⁷ Već tada je Lučić uočio pravo značenje natpisa: *Salonae autem, sive Salonarum commoditati, militari-busque expeditionibus Augustum consulentem, vias muni-visse, fragmenta Inscriptionum testantur*.⁸ Nedugo nakon toga, godine 1673., Lučić u Veneciji tiska svoje poznato epigrafsko djelo *Inscriptiones Dalmaticae* u kojem ponovno donosi sve četiri natpisne ploče uz primjedbu da se nalaze uzidane u zvonik splitske katedrale.⁹ Mommsenu,

koji je pregledao natpisne ploče u vrlo otežanim uvjetima dok su još bile uzidane u zvonik, nisu bili vidljivi svi dijelovi teksta.¹⁰ Natpisi su godine 1896. izvađeni iz zvonika i prebačeni u staru zgradu Arheološkoga muzeja u Splitu.¹¹ Abramić je natpise, koji su uklesani na četiri kamene ploče i prilično pohabani od sekundarne upotrebe, na pravi način spojio te ponovno restituirao i dopunio neke dijelove (koji se nisu dobro vidjeli) jer je nakon njihova vađenja iz zvonika imao bolji uvid u spomenike.¹²

U vezu s prethodna dva natpisa u izdanju CIL-a 17/4,2 dovodi se još jedan natpis koji u CIL-u 3 nosi brojeve 3199, odnosno 10157.¹³ Natpis pod brojem 3199 došao je u CIL 3 kao prijepis iz povijesnih izvora; posve je nejasna njegova sudbina i gdje se izvorno trebao nalaziti, a pogotovo ne

6 I. Glavaš 2014, str. 159.

7 I. Lucius 1666, str. 34.

8 I. Lucius 1666, str. 34.

9 I. Lucius 1673, str. 34.

10 *Spalati in ecclesia cathedrali in campanilis hyperoo tertio in pavimento extrinsecus loco aditu difficili adeoque periculoso.* (CIL 3, str. 406)

11 M. Abramić 1928, str. 147.

12 M. Abramić 1928, str. 148-151.

13 CIL 17/4,2, str. 132-133.

Slika 2

Natpis CIL 3, 10157 (snimio Tonći Seser)

možemo tvrditi da je iz zvonika splitske katedrale te da ima veze s Dolabelinim cestovnim natpisima.¹⁴ Njegova restitucija prema CIL-u 3, u kojem se on ne spominje kao dio cjeline s dva Dolabelina natpisa, glasi:

[Ti(berius) Caesar] / divi Aug[usti f(ilius) Augustus] [imp(erator) pont(ificus)] / max(imus) [tribunicia potest(ate) ---] / co(n)s(ul) ite[rum viam a coloni]a / Salonita[na --- aperuit?] / P(ubl)io Dola[bella leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore)].

Spomenik koji je objavljen u suplementima CIL-a 3 pod brojem 10157 prvi je donio 1875. Glavinić i tada oprežno ustvrdio kako je »vielleicht dieselbe Inschrift wie Nr. 3199 im C.I.L.«.¹⁵ Fragment je, kako piše Glavinić, izvađen iz ceste u Splitu i u Arheološkom muzeju u Splitu nosi inventarni broj 373.¹⁶ Natpis je vrlo fragmentiran i na njemu su djelomično vidljive samo početne dvije brazde (sl. 2). U prvoj brazdi se vide slova DIVI AVG kao dijelovi imena božanskoga Augusta (*Divi Augusti*), a u drugoj brazdi se vide tek gornji dijelovi riječi MAX i TR što su nesumnjivo dijelovi abrevijatura titule *pontifex maximus* i tribunske časti (*tribunicia potestate*), što sve pripada osobi cara, nakon čega se fragment prekida. Na prvi pogled čini se da je osim Tiberija (*Divi Augusti f.*) natpis mogao postaviti još netko od nasljednika božanskoga Augusta, ali struktura i

prostor natpisa u odnosu na sačuvane brazde ne ostavljaju mjesta za znatno duže carsko imenovanje primjerice već sljedećega neposrednog Tiberijevog nasljednika Kaligule (*Caius Caesar Augustus Germanicus*).¹⁷ Nakon tako dugačkog imenovanja kao što je Kaligulino, teško da bi riječi *Divi Augusti* u prvoj brazdi bile točno iznad abrevijatura za carsku titulu *pontifex maximus* i tribunsku čast. Stoga smo mišljenja da se može prihvatiti da je natpis CIL 3, 10157 dio natpisa cara Tiberija. U svakom slučaju, zbog slabe sačuvanosti natpis nije moguće precizno datirati. Hirschfeld, koji je spomenik CIL 3, 10157 vidio godine 1884. u Arheološkom muzeju u Splitu, u suplementima CIL-a 3 dovodi ga u vezu s natpisom CIL 3, 3199.¹⁸ Urednici CIL-a 17/4, 2 daju usporedne podatke koje o natpisima CIL 3, 3199 i CIL 3, 10157 donose Lučić, Hirschfeld, Zavorović i Ljubavac na temelju čega ih, u poglavlju pod naslovom *Tituli operis publici praegrans qui dicuntur tabulae Dolabellae*, restituiraju kao jedinstveni natpis na petoj ploči:

[Ti(berius) Ca]esar / divi Aug(usti) f(ilius) / [Augustus] imp(erator) pont(ificus) max(imus) tr[ib(unicia)] / [p]otest(ate) XIX co(n)s(ul) ite[rum] / a colonia Salonitana [viam --- munit?] / P(ubl)io Dolab[ella leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore)].¹⁹

14 Pogledaj tekst uz CIL 3, 3199.

15 M. Glavinić 1875, str. XLVII.

16 M. Glavinić 1875, str. XLVII; CIL 3, str. 1651.

17 D. Kienast 2004, str. 85.

18 CIL 3, str. 1651.

19 CIL 17/4,2, str. 132.

Međutim, Lučić u *Inscriptiones Dalmaticae* izrijekom spominje samo četiri ploče uzidane u zvonik katedrale u Splitu.²⁰ Navodna peta ploča, natpis CIL 3, 10157, inventirana u Arheološkom muzeju u Splitu, koju je Glavinić prvi objavio, toliko je fragmentirana da je teško reći na što se uopće odnosi i nemoguće je ustvrditi ima li veze s četiri ploče o rimskim vojnim cestama koje su iz Salone vodile u unutrašnjost provincije Dalmacije. Već Abramić, koji je natpis CIL 3, 10157 vidio u Arheološkom muzeju u Splitu, sumnja da se odnosi na ceste i donosi podatak da je veličina slova na tom natpisu više nego dvostruko veća od natpisa izvađenih iz zvonika splitske katedrale.²¹ Zanimljivo je da urednici CIL-a 17/4,2 nisu obratili pažnju na to (iako im je poznat Abramićev rad) ne navodeći uopće mišljenje M. Abramića koji je spomenik vidio.²² Kako je natpis CIL 3, 10157 sačuvan samo u manjem fragmentu, kod kojega se vide dijelovi brazde s carskim imenovanjem (*Divi Augusti*), upravo to smo usporedili s prvim brazdama s carskim imenovanjem oba Dolabelina salonitanska natpisa. Po poduzetom mjerenju visina slova s carskim imenovanjem

na Dolabelinu natpisu CIL 3, 3198a = 10156a + 3200 u prvoj brazdi prve ploče iznosi 7 centimetara, a na natpisu CIL 3, 3201 = 10159 + 3198b = 10156b u prvoj brazdi treće ploče iznosi 6,5 centimetara. Nasuprot tome, na natpisu CIL 3, 10157 visina slova s carskim imenovanjem u prvoj brazdi znatno je veća i iznosi 15,5 centimetara što je ustvrdio i Abramić.²³

Prema tome, natpis koji je zaveden kao CIL 3, 3199 = 10157 i ponovno restituiran na stranicama CIL 17/4, 2, gdje se govori o miljokazima u rimskoj provinciji Dalmaciji, teško je dovesti u vezu s Dolabelinim natpisima sačuvanim na četiri ploče koji govore o gradnji pet vojnih cestovnih pravaca koje su rimske legije gradile u unutrašnjost provincije Dalmacije. Iz sačuvanoga fragmenta nije uopće moguće zaključiti na što se natpis odnosio, ali se u svakom slučaju radilo o velikoj javnoj gradnji u Salonu vjerojatno iz vremena cara Tiberija. Kako je natpis zabunom povezan s Dolabelinim natpisima u CIL-u 3 koji govore o gradnji cesta, tako se ta greška prenijela i u CIL 17/4, 2 gdje je predstavljen kao peta Dolabelina ploča.

20 I. Lucius 1673, str. 34.

21 M. Abramić 1928, str. 147.

22 CIL 17/4,2, str. 132.

23 Na podacima zahvaljujem Mariju Radaljcu, kustosu Arheološkoga muzeja u Splitu.

Kratice

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum

Literatura

- M. Abramić 1928 Mihovil Abramić, *O novim miljokazima i rimskim cestama Dalmacije*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 49/1926-1927, Split 1928, 139-155.
- A. Betz 1939 Artur Betz, *Untersuchungen zur Militärgeschichte der römischen Provinz Dalmatien*, Baden bei Wien 1939.
- I. Bojanovski 1974 Ivo Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Sarajevo 1974.
- I. Glavaš 2014 Ivo Glavaš, *Vojno značenje cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji za principata*, doktorska disertacija, Zadar 2014.
- M. Glavinić 1875 Mihovil Glavinić, *Inschriftsteine des Museums zu Salona*, Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale. Neue Folge, 1, Wien 1875, XLV-L.
- A. Jagenteufel 1958 Adolf Jagenteufel, *Die Staatthalter der römischen Provinz Dalmatien von Augustus bis Diokletian*, Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung 12, Wien 1958.
- D. Kienast 2004 Dietmar Kienast, *Römische Keisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 2004.
- I. Lucius 1666 Ioannes Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amstelaedami 1666.
- I. Lucius 1673 Ioannes Lucius, *Inscriptiones Dalmaticae*, Venetiis 1673.
- J. Wilkes 1969 John Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.

Summary

Ivo Glavaš

The fallacy about the Fifth Dolabella's Plate in Salona - Inscription CIL 3, 3199 = 10157

Key words: Salona, Tiberius, Dolabella's plates, roads

In the Split cathedral bell tower built in were four plates showing two inscriptions (CIL 3, 3198a = 10156a + 3200 and CIL 3, 3201 = 10159 + 3198b = 10156b) on constructing of five roads that led from Salona to continental parts of the Roman province of Dalmatia. The roads were constructed in the years 16 to 20 by the 7th and the 11th legions, at the time of the governor Publius Cornelius Dolabella, who held this office in Dalmatia at the end of the Augustus' and the beginning of the Tiberius' reigns, in the years 14 to 20. The plates were removed from the Split cathedral bell tower in 1896 to have been taken to the then building of the Archaeological Museum in Split, to be completed and once again restored by M. Abramić there. The inscription plates most probably stood by the *Porta Caesarea* in Salona, from where roads led through the Klis Pass to continental parts of the Roman province of Dalmatia. The previous two inscriptions, published in CIL 17/4,2, are related to yet another inscription, in the CIL numbered 3199 and 10157. The inscription 3199 was entered in the CIL as a transcription from historic sources. Its destiny and original location are perfectly unclear, especially it cannot be claimed to be from the Split cathedral bell tower and to be related to the Dolabella's road inscriptions. The inscription CIL 3, 10157 is a fragmentarily preserved, most probably Tiberius', imperial inscription. Of the inscription preserved are only parts of the name of the divine August and parts of abbreviations of the imperial title *pontifex maximus* and of the tribune honours. Measurements revealed that the letters of the fragmented inscription CIL 3, 10157 are twice the size of the letters in the words relating to the imperial names in Salonitan inscriptions of the Dolabella's time, as stated also by M. Abramić. The preserved fragment provides for no conclusion on what the inscription CIL 3, 10157 related to (probably some large public construction works at the time of the emperor Tiberius). It is particularly hard to relate it to the Dolabella's inscriptions on constructing five military roads from Salona to the continental Dalmatia. The inscription catalogued as CIL 3, 3199 = 10157 has been restored again in CIL 17/4, 2, where milestones in the Roman province of Dalmatia are dealt with. The mistaken relating this inscription to the Dolabella's inscriptions in CIL 3, dealing with road constructions, has been carried on also to CIL 17/4, 2, where it is presented as the fifth Dolabella's plate.